

PROJEDEN EKRANA “YALNIZ EFE” (1987) DİZİ FİLMİNİN SERÜVENİ

M. Sami OKUMUŞ
Marmara Üniversitesi, Türkiye
sami.okumus@marmara.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-5845-7917

<i>Atıf</i>	Okumuş, M. S. (2022). Projeden Ekranaya Yalnız Efe (1987) Dizi Filminin Serüveni. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12 (4), 1056-1078.
-------------	--

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; yapımcı Ezel Erverdi ile Türk sinemasının bilinen en ünlü yönetmenleri arasında gösterilen Lütfi Ö. Akad, Metin Erksan ve Halit Refiğ arasında gerçekleşen ve bir dizi film etrafında cereyan eden olayları ele almaktır. Bahsi geçen yönetmenlerin insanî taraflarını görebilme ve birbirleri hakkındaki düşüncelerini anlayabilmenin yanı sıra (yapımcı) Ezel Erverdi'nin aktardıkları ve arşiv belgelerinin gölgesinde bir dizi film projesinin başlangıcından, televizyonda (TRT'de) yayınlanmasına kadar geçen süre zarfında meydana gelen hadiseler araştırmacıların bilgisine sunulmaktadır. 1974 yılı itibariyle TRT'de iç yapım olarak hazırlanması planlanan televizyon dizileri için Türkiye'nin bilinen meşhur yönetmenleri ile görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler sonucunda bazı yapımlara imza atılmış, çoğu yapım ise kurumun yönetsel problemleri bakımından hayat bulamamıştır. TRT'nin, 1980'li yılların ortalarıyla birlikte yayın programında geniş bir şekilde yer vermek üzere dizi film yapımları için önemli adımlar atılmış ve çok sayıda dış yapım dizi film ekranda yer almıştır. 1986 yılında TRT'den Lütfi Ö. Akad'ın yönetmenliğinde gerçekleştirilmek üzere yapım onayı alan *Yalnız Efe* projesi, 1987 yılı itibariyle kanalda gösterimi planlanırken, Akad'ın projeden çekilmesi nedeniyle yapımcı tarafından önemli ölçüde yönetsel problemler yaşanmış, bu proje özelinde Tunca Toskay genel müdürlüğünde hizmet veren TRT tarafından da sıkıntılar baş göstermiştir. Yapımcı Ezel Erverdi'nin aktardıklarının yanı sıra Metin Erksan ve Halit Refiğ ile alakalı yazılan kitaplar ve arşiv belgeleri ile ele alınan konuda, projenin birçok soruna rağmen nihayete erdirilme ve kanalda yayınlanma süreci ilgililere aktarılmaktadır. Bu araştırma, tarihe tanıklık eden, sinema ve televizyon dünyasının önemli şahsiyetleri ile alakalı ayrıntıların paylaşıldığı bir çalışma olarak tamamlanmıştır. *Yalnız Efe* dizi filminin kültürel mirasının yanı sıra, proje hakkında yapımcı Ezel Erverdi tarafından ele alınan yazılar ve arşiv belgeleri ile çalışma desteklenmiş ve ilk kez bir araştırma projesi çerçevesinde nihayete erdirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yalnız Efe, TRT, Metin Erksan, Halit Refiğ, Lütfi Ö. Akad, Ezel Erverdi.*

FROM THE PROJECT TO THE SCREEN THE ADVENTURE OF THE “YALNIZ EFE” (1987) TV SERIES

ABSTRACT

The purpose of the current study is that producer Ezel Erverdi and Lütfi Ö. Akad, who is one of the most famous directors of Turkish cinema is to deal with the events that took place before, during, and after shooting the TV series with Metin Erksan and Halit Refiğ. In addition to being able to see the human side of the aforementioned directors and understand their thoughts about each other, the events that took place during the period from the beginning of a TV series projects to the broadcasting on television

(TRT) in the shadow of archive documents are presented to researchers. As of 1974, interviews were held with well-known directors of Turkey for the television series planned to be produced as internal productions in TRT, and as a result of these negotiations, some productions were signed, and most of the productions did not come to life. Significant steps were taken in that period for TV series productions, which the institution opened to foreign productions in the mid-1980s and was discussed extensively in the broadcast program, and many foreign productions took place on the screen on TRT. In 1986, “Yalnız Efe” project, which received production approval to be realized under the direction of Lütfi Ö. Akad, was planned to be shown on the channel in 1987, significant administrative problems were experienced by the producer due to the withdrawal of Akad from the project. The TV series project also experienced difficulties by TRT, which serves in the general directorate of Tunca Toskay. The process of finalizing the project and broadcasting it on the channel, despite many problems, is presented to the interested researchers, with the books written about Metin Erksan and Halit Refiğ, and the archive documents, as well as what the producer Ezel Erverdi conveyed. This research has concluded as a study in which detailed information about important personalities who have witnessed history is conveyed. In addition to the cultural heritage of the TV series, *Yalnız Efe*, which remains a memento today, the work was supported by the writings and archival documents handled by the producer Ezel Erverdi about the project and were finalized for the first time within the framework of a research project.

Keywords: *Yalnız Efe, TRT, Metin Erksan, Halit Refiğ, Lütfi Ö. Akad, Ezel Erverdi.*

GİRİŞ

1 Ocak 1984 tarihinde Özal hükümetinin göreve başlamasıyla birlikte TRT genel müdürlüğü için çalışmalar başlatılmış, belirlenen üç aday arasından (Mükerrem Berk, Beynun Akyavaş) en yüksek oyu alarak Tunca Toskay genel müdürlük görevine atanmıştır. 29 Mart 1984-21 Mart 1988 tarihleri arasında görev yapan Toskay döneminin en önemli icraatları arasında sayılabilecek hususlar, Mayıs 1984 tarihi itibarıyla öncelikle reklamların renkli formatta yayınlanmaya başlaması, 15 Ocak 1985 tarihinde alınan karar ile TRT2 kanalının kurulması, buna ek olarak 6 Ekim 1986 tarihinde kanalın renkli olarak yayın hayatına başlaması olarak gösterilebilir (Okumuş, 2021: 129).

Toskay’ın görev yaptığı zaman aralığında TRT’de genel itibarıyla Amerikan ve Avrupa düşüncesine hakim dizi filmler yayınlanmıştır. Bir önceki genel müdür Macit Akman zamanında başlayan ve yayınları devam eden diziler de *Küçük Ağa* ve *Üç İstanbul* yapımlarıdır. Bu dönemin en çok ses getiren yapımlarının başında 7 Ekim 1984 tarihinde yayına giren *Kartallar Yüksekten Uçar* isimli dizi filmidir (Okumuş, 2021: 130).

Bu dönemde yayınlanan dizi film sayılarının çokluğu (günümüze oranla) iki sebeple anlaşılabilir. Birincisi, Toskay zamanında TRT’nin dış yapımcılara açılması sebebiyle, dışarıdan iş yapan yapımcılar tarafından kanala sunulan projelerde belirli bir artış yaşanması ve seçilen bu dış yapımların kanalda yer bulabilmesi, ikinci nedeni ise; günümüzde yayınlanan ve uzunca bir müddet süren dizi filmler yerine o dönem yayınlanan dizilerin birkaç bölümlük yapımlar olmasından kaynaklanmaktadır.

“a ajans” sahibi Ezel Erverdi de, 1986 sonbaharında *Yalnız Efe* projesi ile TRT’den yapım desteği alan bir dış yapımcı olarak, 1987 bahar döneminde kanalda yayınlanmak üzere dizi film çalışmalarına başlamıştır.

BİR DİZİ FİLM PROJESİ OLARAK “YALNIZ EFE”

Yalnız Efe, Ömer Seyfettin’in aynı adlı eserinden, Lütfi Ömer Akad ve Mustafa Kutlu’nun senaryolaştırdığı bir uyarılma dizi filmidir. Bu dizi film için, Lütfi Ö. Akad, Bülent Oran ve Mustafa Kutlu tarafından yazılmış üç farklı senaryo yer almaktadır (Bkz. Ekler). Dizi film, Akad’ın ve Kutlu’nun senaryoları tercih edilerek (harmanlanarak) uyarlanmıştır.

Ezel Erverdi, bu projeyi seçmesindeki sebepleri aktarırken şu bilgilere yer verir: 1985 yılında her ne kadar sivil bir iktidar hükümette yer olsa da siyasî yasakların devam ettiği, dolayısıyla her düşüncenin rahatça söylenemediği bir ortam mevcuttur. O dönem mevcut iktidarda ve TRT’de tanıdıkları olan Erverdi, daha önce devletle hiç iş yapmamış olsa da TRT’ye sunulabilecek bazı konular üzerinde araştırma yaparken, Ömer Seyfettin’in *Yalnız Efe* hikâyesinde karar kılar. Bu kararının sebebini de Osmanlı Devleti’nin son döneminde hak ve adalet arayışı çerçevesinde toplumun ve dolayısıyla bireylerin dramaları, sevgi-intikam karşıtlıkları, dış güçler olan ilişkiler, güçlülere karşı bir “kadın” kahramanın tüm bu düzene karşı çıkması olarak aktarır. Erverdi, askerî bir darbe sonrası “sinmiş/sindirilmiş” bir toplumda “hak arayışı” meselesinin TRT ekranlarında dile getirmenin yerinde olacağını düşünür. Bu maksatla, düşüncesini yakın arkadaşı olan yönetmen Halit Refiğ’e açar; “olabilir ama kim çekecek” sorusuyla karşılaşır. O dönem iş yapan genç ve kabiliyetli birkaç yönetmenin ismini zikreden Erverdi’ye karşı Refiğ, TRT’ye daha önce Ömer Seyfettin hikâyelerini (*Ferman, Topuz, Diyet, Pembe İncili Kaftan-1975*¹) çeken Lütfi Akad’ı tavsiye eder. Erverdi, Akad’ı tanıdığını ancak daha önce aklına gelmediğini dile getirir. Refiğ, “TRT’yi ikna edebilirsen, bunu en iyi Akad çeker” diye Erverdi’ye ısrar eder. Gerekli görüşmeleri yapan Erverdi, yeni TRT yönetiminin L. Akad’a sıcak bakmadığı bilgisine ulaşmasının akabinde Akad’ı Levent’teki evinde ziyaret ederek, proje hakkında kendisi ile istişarede bulunur. Projeye sıcak bakan Akad’ın da “acaba TRT nasıl kabul eder” şeklinde çekinceleri olduğunu görür. Tekrar Ankara’ya giden Erverdi, Akad’ın yönetmenliği konusunda yeniden görüşmeler yapar ve müspet bir hissiyat sezince de Akad’la tekrar buluşur. Lütfi Akad, kadın başrol üzerine fikirlerini Erverdi’ye aktarır: Melike Zobu. “Bilhassa yüzü ile bu karakteri iyi canlandırır” fikrinin yanı sıra idari anlamda da Erverdi’ye bir nasihat verir; “parayı teslim edeceğin dürüst bir kişi bul” diyerek projeyi sahiplendiği hissini Erverdi’ye düşündürür. Halihazırda Akad’ın çalıştığı yönetmen yardımcısı ve görüntü yönetmeni mevcut olduğundan, Erverdi ile senaryo yazımını üstlenen Akad, tahmini ücretler üzerinde fikir telakki ederler (Erverdi, 2019: 294).

Şekil 1. *Kurtar Beni* (1987) Filminin Setinde Soldan Sağa: Mustafa Kutlu, Halit Refiğ ve Ezel Erverdi

Kaynak: Erverdi, 2019: 294.

¹ Detaylı bilgi için bkz. Okumuş, 2021: 109 ve 212.

Şekil 2. Çağaloğlu, Ankara Cd. Dergâh Kitapçılık Önü, Sirkeci (1985) Soldan Sağa: Ezel Erverdi, Metin Erksan ve İsmail Kara

Kaynak: Erverdi, 2019: 324.

Yapımcı Ezel Erverdi, projenin gidişatı ile alakalı detay bilgileri yakın dostu yapımcı, senarist ve yönetmen Metin Erksan’la paylaşır. Erksan, meselenin daha başında Lütfi Akad ismine itiraz eder ancak Lütfi Akad ve ekibi ile TRT’den çekim onayını alan Erverdi, 14 Ağustos 1986-31 Ocak 1987 tarihleri arasında diziyi kanala teslim etmek üzere TRT ile sözleşme imzalar. Sözleşme sonrasına denk gelen 20 Ağustos 1986 tarihli ve Yayın Denetleme Kurulu Başkanı Aydın Olgun imzalı yazıda; “hikâye yerinde bir seçim ama hikâyeye ilaveler var. Bir buçuk sahifeden üç bölüm dizi çıkmaz” şeklinde kendisinden bir eleştiri yazısı ulaşır. Ömer Seyfettin’in 25 Nisan 1918 tarihinde yayınlanan ve aslında roman olarak planlanan bu hikâyesi de gerçekte altı sayfadan oluşmaktadır (Erverdi, 2019: 291).

Lütfi Akad yazdığı senaryoyu (106 sayfa²) Erverdi’ye teslim ederken, rahatsızlığını öne sürerek projeden çekildiğini iletir. Bu karar karşısında ciddi bir şaşkınlık yaşayan Erverdi, bu sıkıntılı süreci yakın arkadaşı H. Refiğ’e açar. Kendi düşüncesi, en kötü ihtimal olarak Akad’ı ona tavsiye eden kişi olarak -TRT kabul ederse- bu işi sahiplenmesi ve dizinin yönetmenliğini kendisinin gerçekleştirmesidir ancak bu durum karşısında Refiğ kendisine başka bir yönetmenin ismini verir. Bir-iki gün sonra Refiğ ile yeniden görüşen ve bu projede “üst-akıl” olarak yer almasını isteyen Erverdi’ye, yine daha önce belirttiği yönetmenin ismini zikreder. Karşılaştığı durum karşısında, mevcut durumu bir mektupla yakın dostu Metin Erksan’a³ yeniden anlatan Erverdi, kendisinden bir cevabî yazı alır (Erverdi, 2018: 288-289). Her yönüyle tarihi bir vesika olan bu belgenin tamamı, üslubun daha iyi anlaşılabilmesi açısından birebir alıntılanarak aşağıda verilmiştir.

27 Temmuz 1986 tarihli mektupta Erksan, Erverdi’ye hitaben:

Sevgili Kardeşim⁴,

4.7.1986 tarihli mektubun, 25.7.1986 tarihinde bana ulaştı. Mektubunu bir rastlantı sonucu, TRT’nin genel mektup dağıtım kutusunda Mehmet Tülüce görmüş. Almış, getirmiş bana. Cevabım bu nedenden ötürü gecikti. Kusura kalma.

² Bkz. Ekler, Şekil 21.

³ Ezel Erverdi: “Sinemaya merakım ve irtibat kurmanın kolaylığı ile önce Halit Refiğ, sonra Metin Erksan’la tanıştım. Çok kısa sürede, ayrı “mahalle”lerde yetişmememize rağmen kaynaştık” (Refiğ, 2015: 13). Ezel Erverdi: “*Bir Türke Gönül Verdim* filmi Halit Refiğ’le tanışmamıza sebep oldu (Refiğ, 2013: 8).

⁴ Bu tarihte Ezel Erverdi 43, Metin Erksan ise 57 yaşındadır.

“Tarihî Mektubun” üzerinde, gerekirse ve belki, bir gün uzun, uzun konuşuruz. Belki de bir gün sana uzun, uzun yazarım. Bu konuda kararımı daha vermedim. Ne olacağı bilinmez. Şimdi, aceleden sana söylemek istediğim şeyler var. Onları yazmak isterim.

1. Ben, tanıdığımdan beri, Ezel Erverdi’yi, hiç kesintisiz sevdim. Bu tanışıklığı bir gün bile çıkarım için kullanmadım.
2. Halit Refiğ sana Lütfi Akad’ı şimdi yazacağım nedenlerden ötürü tavsiye etti. Halit TRT’ye film yapmak istiyor. TRT ise Halit Refiğ’e film yaptırmak istemiyor. TRT Lütfi Akad da film yaptırmıyor. TRT’ye dışarıdan film yapanlar L.A. a filmleri çevirmesi için teklif yapmıyorlar. TRT de böyle bir durumu ve böyle bir kadroyu istemiyor. Yalnız bu bilinen gerçekler de iki ayrı konum var. TRT, Halit’i açıkça istemiyor. Lütfi’yi ise muvazaalı ve kapalı olarak istemiyor. TRT katında senin ve senin yapacağın filmin bir ayrıcalığı vardır. Sen Türkiye’nin genel şematik kültür ve politik arenasında sağcı bir görüntüdesin. Yapacağın filmin konu yazarı da Ömer Seyfettin. Şematik görüntüde Ö. S. de sağda. O halde, sen L. A.’a yapacağın filmin rejisörlüğünü ve senaryo yazarlığını verisen, TRT büyük ihtimalle bu durumu kabul eder. Böylece ileride belki TRT kurumu da L. A. bir iş verebilir. Bu durumda Halit’e de TRT yolu açılıyor demektir. Bir kere dışarıdan TRT’ye film yapanlar film yapabilir. İşte Halit sana Lütfi’yi bunun için tavsiye etti. Yoksa senin iyiliğin için değil.
3. Halit Refiğ her işi ekonomik çıkarı için yapar. Lütfi Akad’ta Halit’e benzer. Yoksa Halit, Lütfi’nin film çevirmediğine bir an bile üzülmez. GÖZLERİNDEN ÖZLEMLE ÖPERİM. (Erverdi, 2018, 289-290)

2011 yılında Everest Yayınları tarafından basılan “Sevgili Halit (Halit Refiğ’e Mektuplar)” isimli kitapta; Oğuz Atay, Pakize Barışta, Yıldız Kenter, Adnan Saygun, Giovanni Scognamillo, Sami Şekeroğlu ve İlhan Usmanbaş’ın Halit Refiğ’e yazdığı mektuplar yer almaktadır. Kitabın 19. sayfasında Metin Erksan’ın 28 Ağustos 1976 tarihinde Halit Refiğ’e yazdığı şu satırlara yer verilmektedir: “Bizim mektuplarımızı bir gün basıp yayımlayacaklar. Muhakkak. Bunu sen de ben de biliyoruz. Ayrıca bu mektuplar basılmasa ne olur? Bize bir şey olmaz. Ama insanlık çok şey kaybeder” cümleleri yer almaktadır. Bu yazıya atfen de dipnot olarak; “Sayın Metin Erksan’ın Halit Refiğ’e mektupları kendisinin istememesi sebebiyle bu kitapta yer almamıştır” ibaresi yer almaktadır (Refiğ, 2011: 19). Halit Refiğ’in eşi Gülper Refiğ’in aktardığına göre ise; basılmasına önce izin vermediği Amerika mektuplarının mutlaka basılması gerektiğini daha sonrasında rica etmiş ancak o sıralarda bu kitap basıldığı için bu mektuplar eserde yer alamamıştır (akt. Gündoğdu, 2017: 99). Bu bilgilere ek olarak Halit Refiğ, Metin Erksan ile olan yakınlığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Metin Erksan ile ilişkilerimiz başka bir dostumla benzeri olmayan bir ilişki çerçevesi içinde gelişti. Zaten Metin Erksan’la böyle olması doğaldır. Çünkü Metin Erksan kimseye benzemeyen bir kişiliğe sahip olmak bakımından, olağanüstü bir gayret gösterir. Benim Metin Erksan’la ilişkilerimde, ilişkinin derecesi hep onun tarafından belirlenmiştir. Yani Metin Erksan benimle ne kadar yakınlık kurmak istiyorsa, ben ona o ölçüde yaklaşmışımdır. Aramıza mesafe koymak istediğinde ben onun bu arzusunun da uyup, o mesafeyi korumuşumdur. Dolayısıyla ilk tanıştığımız günden, şu konuştuğumuz güne kadar Metin Erksan’la ilişkilerimiz hep dediğim gibi, onun tayin ettiği düzeyde cereyan etmiştir (Kılıç Hristidis, 2007: 276-277).⁵

⁵ Halit ve Gülper Refiğ’in, Metin Erksan ile alakalı fikirleri hakkında ayrıntılar için bkz. Evren, 2013: 247 ve Gündoğdu, 2017: 99-102.

		
<p>Şekil 3. Halit Refiğ D. 5 Mart 1934 Ö. 11 Ekim 2009 Kaynak: Sekmeç, 2015: 27)</p>	<p>Şekil 4. Metin Erksan D. 1 Ocak 1929 Ö. 4 Ağustos 2012 Kaynak: Sevmek Zamanı Senaryo Kitabı, Hareket Yayınları-1972.</p>	<p>Şekil 5. Lütfi Ö. Akad D. 2 Eylül 1916 Ö. 19 Kasım 2011 Kaynak: IMDb</p>

Şekil 6. Soldan Sağa: Metin Erksan, Halit Refiğ ve Lütfi Ö. Akad
Kaynak: Refiğ, H. (2015): 68-69.

Şekil 7. Metin Erksan ve Ezel Erverdi (İstanbul Ankara Cd. Dergâh Kitapçılık Açılış Günü-1974)

Kaynak: Erverdi, 2019: 323.

Erverdi, bu mektubun akabinde çok düşünerek, hayatının en zor kararlarından birisini verdiğini dile getirir. Zaman konusunda sıkıntıda olan Erverdi, senaryo yazım ücreti olan bin lirayı Akad'a nakit olarak ödedikten sonra senarist Bülent Oran ile anlaşmış, bu proje için kendisinden de bir senaryo yazmasını istemiştir. Oran, Akad'ın aldığı ücretin dörtte biri fiyatına ve çok kısa bir sürede senaryosunu yazarak (263 sayfa⁶) Erverdi'ye teslim eder. Bu proje için Erverdi, yakın arkadaşı, hikâyeci ve senarist Mustafa Kutlu'ya da bir senaryo yazdırır (87 sayfa⁷). Erverdi tarafından İstiklal Caddesi'nde geçici olarak kiralandıkları ofis, oyuncu adaylarının -kendi tabiriyle- akınına uğrar. Daha önce görüşülen ve anlaşılan başrol Melike Zobu ve set çalışanları haricinde ekip yeniden kurulur. Mustafa Kutlu, kendi senaryosu ile Lütfi Akad'ın senaryosunu harmanlayarak ortak bir senaryo inşa eder. Projenin görüntü yönetmeni olarak bir önceki sene (1985) ödül alan Aytekin Çakmakçı⁸ ile anlaşılır. Projenin yönetmeni olarak da, daha önce yönetmen asistanlığı için başvuru yapmış olan Kamil Renklidere'de karar kılınır. Erverdi, bu -zorunlu- tercihinin çok riskli bir kadar olduğundan bahseder. Bir arkadaşının referansı ile İzmir Devlet Tiyatrosu'na giden Erverdi, sanat danışmanları, kostüm sorumlusu ve makyözü buradan temin ettiğini belirtir. Daha sonra Ödemiş'teki mekânları tespit ettikten sonra yakın civarda kalacakları otel ile de anlaşır. Projede olan tüm bu değişiklikleri TRT'ye kabul ettirmenin kolay olmadığından da ayrıca bahseder (Erverdi, 2018: 288).

Erverdi, o dönem TRT Genel Müdürü olan Tunca Toskay'ın⁹, bir otobüsle çekim ekibi ve oyuncularının (Melike Zobu dahil) bir akşam üstü İstanbul'dan Ödemiş'e ulaşmaları için yardımda bulunduğu bahseder. Uyum ve kaynaşma ile hareket eden ekip, bin bir zorlukla çekimleri tamamlayarak İstanbul'a döner. Projenin laboratuvar ve montaj işleri Sinema-Televizyon Enstitüsü'nde gerçekleştirilir. Erverdi, dizinin son halini almasında Prof. Sami Şekeroğlu'nun emeğinin büyük olduğundan sitayişle bahsederken, projeyi yarım ve sahipsiz bırakan Lütfi Akad için ise kırgınlıkla bahseder. Bunun da sebebi, öncelikle hastalığını öne sürerek bu projeden çekilmesi, ikincisi; Akad'ın 2004 yılından İş Bankası Yayınları'ndan çıkan *Işıklı Karanlık Arasında* kitabında -Ezel Erverdi'nin tabiriyle- çok titiz biri olarak bilinmesine rağmen hangi firma ve yönetmen için yazıldığı belirtilen senaryolar kısmında

⁶ Bkz. Ekler, Şekil 22.

⁷ Bkz. Ekler, Şekil 23.

⁸ 23. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde, *Yılanların Öcü*, Fakir Baykurt'un aynı isimli romanından ikinci kez beyaz perdeye uyarlanan ve yönetmenliğini Şerif Gören yaptığı 1985 tarihli filmle ödül kazanmıştır (iksv, 2021).

⁹ Detaylı bilgi için bkz. Okumuş, 2021: 129.

Yalnız Efe ile alakalı herhangi bir bilgi olmadığını belirtir.¹⁰ Üçüncüsü ise, rahatsızlığını ileri sürerek bıraktığı projenin akabinde 1989 ve 1990 yıllarında¹¹ TRT'ye beş film daha yaptığını aktarır (Erverdi, 2018: 288-289).

Lütfi Akad ve Mustafa Kutlu'nun senaryolarının harmanlanması sebebiyle, yüz elli beş dakikalık ve üç bölümlük dizinin senaryo kısmına Lütfi Akad-Mustafa Kutlu olarak yazılır ve Ezel Erverdi tarafından, daha sonra bu belirtmeden ötürü Lütfi Akad'tan herhangi bir itiraz gelmediği aktarılır.

Şekil 8. *Yalnız Efe* dizisi (1987) Açılış Jeneriği

Kaynak: Ezel Erverdi Arşivi

Erverdi, Metin Erksan'ın bütün itirazlarına rağmen, Lütfi Akad'a güvenerek, sözleşmesiz iş yaptığı için pişman olduğunu, Lütfi Akad'dan sonra başka bir yönetmenin ismini veren Halit Refiğ'e¹² de kırgın olduğunu ayrıca dile getirir zira Akad yönetmenlikten çekilince, projeyi Refiğ¹³ ile devam ettirebileceğini düşünerek plan yaptığını bir kez daha aktarır (Erverdi, 2018: 290-291).

PROJE YÖNETİMİ VE SENARYOLAŞTIRILMASI

Ezel Erverdi, bu projeye olan inancı nedeniyle yarı yoldan da geri dönmek adına filmin yardımcı yönetmeni olan Kamil Renklidere (1954-2018) ile çalışmalarına devam etmiştir.

¹⁰ Akad'ın, Nisan 2004'te Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında basılan "Işıklı Karanlık Arasında" kitabının birinci baskısının 631. sayfasında "Filme Çekilen Senaryolar" başlığı altında "**Yalnız Efe**, Ömer Seyfettin'in aynı adlı öyküsünden" şeklinde bir cümle yer almaktadır (Akad, 2004: 632).

¹¹ Akad, 1990 yılında; *Dört Mevsim İstanbul: Doğuş, Dört Mevsim İstanbul: İstanbul Bir Şarkıdır, Dört Mevsim İstanbul: İstanbul Bir Özlemdir, Dört Mevsim İstanbul: İstanbul Bir Kavgadır* isimli dört bölümlük belgesel projesine imza atmıştır (Lütfi Ö. Akad filmografisi için bkz. IMDb).

¹² Ezel Erverdi, "Halit Bey'le eskilere dayanan bir hukukum olmakla birlikte, beni Kemal Tahir'le tanıştıran kişi idi. 2001 yılında yayımlanan nehir söyleşi kitabında; Halit Bey "Otuz yıl boyunca aramızda bir tek gün sürtüşme olmamış dostumdur Ezel Erverdi. Biz kendisiyle fotokopi gibi aynı şeyleri mi düşünüyoruz? Hayır. Birçok konuda farklı düşündüğümüz oluyor. Ama bu farklılıklardan dolayı birbirimize düşman olmuyoruz. Ortaklıklarımız bizi dost yapıyor." diyordu ve kitaplarını "Can dostum Ezel Erverdi'ye sevgilerle" diye imzaluyordu. Aramızdaki ilişki böyle olunca bu kişi için elimden geleni nasıl yapmazdım" şeklinde bahsetmektedir (Refiğ, 2015: 5). Erverdi ayrıca, "Peşin hükmü olmadığı için bir konuyu Halit Bey'le konuşup tartışmak çok yararlı olurdu. Alternatif yollar, görüşler üretir, ufuk açardı. Bazen akılcı kişiliği kaybolur, çocuk kadar saflaşır, gerçekçi yönü görülmez olur, gizli "mistik" tarafı ortaya çıkardı. "Patron"luğu birkaç defa denedi. Para hesabını bilirdi ama ticarî kabiliyeti yok gibiydi. "Mülkiyet" fikri gelişmemişti. Güven duyduğu kişi ve kurumlarla çalışmak isterdi. İşler umduğu gibi gitmeyince aceleci ve "sinir küpü" olur, o zamanlar etrafındakileri de kırabilirdi" şeklinde kendisi hakkında düşüncelerini dile getirir (Refiğ, 2015: 12).

¹³ Bu tarihte Ezel Erverdi 43, Halit Refiğ ise 52 yaşındadır.

Dizinin çekimleri 1986'nın sonbahar aylarında otuz dört gün sürmüş, İzmir'in Ödemiş kazasında bulunan; Birgi, Kaymakçı, Kiraz, Ovakent ve Yolüstü köylerinde yerel halkın büyük ilgisi ile hazırlıklar da dahil toplamda kırk altı günde gerçekleşmiştir. Çekimler için Ödemiş'te bir otelin birinci katının tamamı, kırk beş günlüğüne kiralanmıştır (Erverdi, 2018: 291 & Erverdi, 2022: 351).

Ezel Erverdi ile yapılan bireysel görüşmelerde (18 Aralık 2017 ve 11 Eylül 2020), bu filmde kendisini yarı yolda bıraktıklarını düşündüğü Lütfi Akad'a ve Halit Refiğ'e karşı ciddi manada kırıldığını ve içerlediğini her seferinde dile getirmiştir. Ezel Erverdi'nin tabiriyle; "o (Lütfi Akad) rejisörlükten çekilince bin bir zorlukla çekimleri tamamladım. (Sami) Şekeroğlu diziyi kurtaran kişidir" diye de ayrıca belirtmektedir (Erverdi, 2018: 291).

Başrol Melike Zobu haricinde diğerlerinin de çoğu Yeşilçam'da birçok filmde yer alan oyuncuların tercih edilmiş olmasının yanı sıra devlet tiyatrosunda görev yapanlar arasından da seçilenler olmuştur. Yaşar Ürük, daha önceleri müdürlük yapmış; filmde Veysel rolüne hayat vermesinin yanı sıra çekimlerde Ezel Erverdi'ye yapım koordinatörü olarak da idari yardımcılık yapmıştır (Erverdi, 2022: 342).

Yapım maliyetinin düşürülmesi adına kaliteden ödün verilerek, proje 35mm filme çekil(e)memiştir. O zamanlarda yaygın olan ve sessiz çekim yapan kameralar ile film kaydedilmiş ve filmin seslendirmeleri de daha sonra gerçekleştirilmiştir. Işık Yenersu, Müşfik Kenter ve Hayri Küçükdeniz gibi o dönemin tanınmış isimleri, dizideki karakterleri seslendirmiştir (Erverdi, 2022: 358).

Ezel Erverdi, film müziklerinin yapım işini Güldeniz Ekmen'e emanet etmiştir. Ekmen, 1979'da İTÜ Türk Musikîsi Devlet Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü'nden mezun olmuştur. Ege Üniversitesi Türk Musikîsi Konservatuvarı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır (Erverdi, 2022: 357).

YALNIZ EFE DİZİ FİLM KARAKTERLERİ, FİLMİN KÜNYESİ VE BASINDAN YANSIMALAR

Yalnız Efe dizisinde yer alan önemli karakterlerin isimleri ve yapımdaki rolleri ile alakalı verilen bilgilerin derlenmiş halleri aşağıda yer almaktadır.

Dizi filmin başrolü olan Kezban, Yörük Hoca'nın kızıdır ve babasından başka kimsesi yoktur. Ata binmeyi ve silah kullanmayı iyi bilmesinin yanı sıra haksızlığa karşı direnen cesur bir karaktere sahiptir.

Şekil 9. Filmin başrolü Melike Zobu'nun çekim kostümleri ile kaydedilen çekim arkası resimleri

Kaynak: Ezel Erverdi Arşivi.

Kötü karakterlerin başında yer alan Eseoğlu; faizcilik, hile, yolsuzluk ve cinayetleri ile kendi yaşadığı ve çevre köylerdeki insanları yıldırılmış ve arazilerini elinden zorla alan, yanındaki adamları ile derebeyi hayatı yaşamaktadır.

Yörük Hoca karakteri, Kumdere köyünün ileri gelenlerinden, çeşitli savaflara katılmış, yaşı ilerlemiş olmasına rağmen gücü ve kuvveti yerinde olan, kızı (Kezban) gibi kendisi de haksızlığa tahammül edemeyen, gerektiğinde bu uğurda canını verecek zihniyette bir kişidir.

Devran Dede yörede tanınan, Dede Korkut misali köylünün her türlü sıkıntısında yardımcı olmaya ve yol göstermeye çalışan, yarı-ermiş karakterli, önder kişiliğini kaybetmemiş anlatıcı bir kişi hüviyetindedir.

Recep karakteri, Kezban'a karşı duygusal bir bağı olsa da bunu dile getiremeyen, olayların gidişatı süresince kendisine sürekli yardımcı olan genç bir delikanlıdır.

Kolağası Atif, *Yalnız Efe*'yi bulmak ve halk arasında gündün güne yayılan bir efsaneyi sona erdirmek üzere bölgeye görevli olarak gönderilen tecrübeli, insanları tanımakta mahir bir askerdir (Erverdi, 2022: 344).

Filmin Künyesi

Yapımcı: Ezel Erverdi

Eser: Yalnız Efe (Ömer Seyfettin)

Senaryo: Lütfi Ö. Akad & Mustafa Kutlu

Yapım Koordinatörü: Yaşar Ürük

Yönetmen: Kamil Renklidere

Görüntü Yönetmeni: Aytekin Çakmakçı

Yardımcı Yönetmen: Ümit Yesin

Yönetmen Yardımcıları: Sema Öztüzün, Bilal Kırbaş

Görüntü Yönetmen Yardımcısı: Ahmet Servidal

Müzik: Güldeniz Ekmen

Işık: Gürcan Küçükler, Mehmet Uluyol, Ercan Tuman

Set Ekibi: İhsan Gedik, Mehmet İnci

Ses: Atilla Van

Makyöz: Burhan Ekin

Bölüm Sayısı: 3 [50:08, 51:50, 53:24], (Erverdi, 2022: 346-347).

Oyuncular: Melike Zobu (Kezban), Erdiñ Akbaş (Eseoğlu), Erol Tezeren (Kolağası Atif), Kadir Akyalçın (Recep), Oğuz Bora (Devran Dede), Erol Amaç (Yörük Hoca), Atilla Ergün (Sağır Mehmet), Mehmet Esen (Çoban Mustafa), Ümit Yesin (Çavuş Yal Ahmet), Yaşar Ürük (Veysel), Çetin Köroğlu (Yorgi), Turan Özdemir (Kesreli Ali Çavuş), Fikret Tartan (Kaymakam), Türker Tekin (Kâhya), Sedat Demir (Süleyman Derici), Nuri Tuğ (Muhtar), Adnan Altıneş (Dursun Kaçarlı), Melek Tartan (Fatma Kadın), Coşkun Güçhan (Hacı Durmuş), Ümran Uzman (Bedir Ağa), Lütfü İlkıç (Hancı), Cengiz Yılmaz (Kosti), Fuat Turgut (Kâtip), Ahmet Kostarika (Ahçı), Metin Oyman (Mülazım), Zinnur Kavaz (Çumralı Salim), İhsan Gedik (Vasil), Türkân Bora, Hakkı Ergök, Sibel Altıneş, İbrahim Şahin, Cavit Gönen, İzzettin Özbalkan, Kadri Öztataroğlu, Mustafa Doğan, Mehmet Tuna, Abidin Görsev, Bahadır Tok, Süleyman Yalçın, Musa Kaçar, Muharrem Eskici, Mete Teoman, İsmail Bulgu, Faik Sever, Yılmaz Kurt, Ercan Tuman, Hamza Çınar, Salih Efe, Nazif Durukan, İsmail Kartal, Mustafa Çipli, Zeynel Bakıcı, Gürcan Küçükler, Mehmet İnci, Mehmet Uluyol.

Şekil 10. Filmin Yapımcısı Ezel Erverdi, Yönetmen Kamil Renklidere ve Görüntü Yönetmeni Aytekin Çakmakçı'nın yanı sıra filmin başrol oyuncularının kaldıkları otelin salonunda yer aldıkları bir kare

Kaynak: Ezel Erverdi Arşivi.

Şekil 11. Filmin tüm teknik ekibinin ve oyuncu kadrosunun yer aldığı, otelin salonunda çektirilen hatıra resim

Kaynak: Erverdi, 2022: 346.

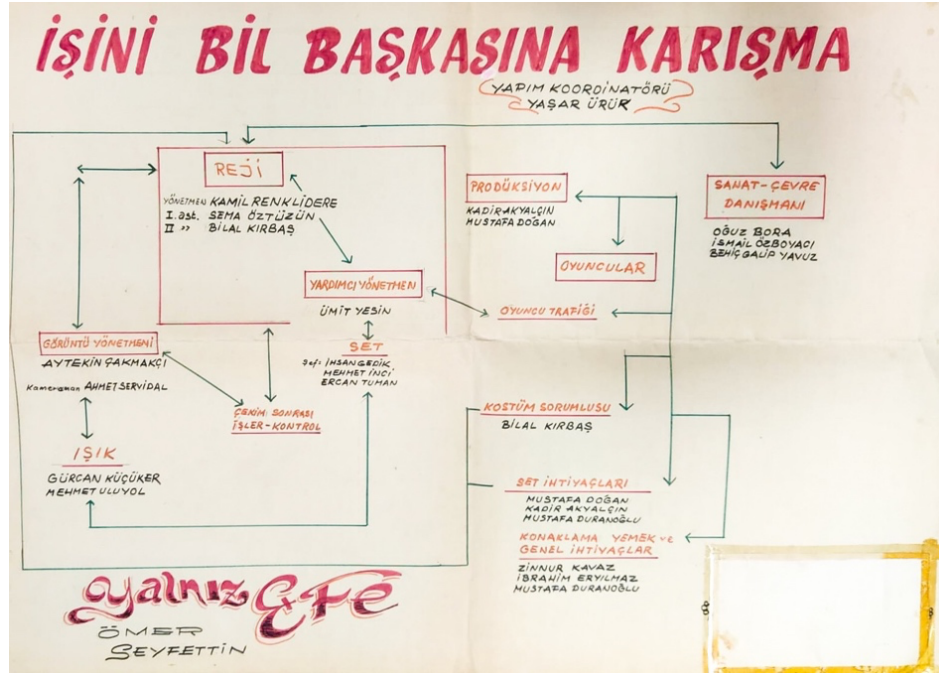
Ezel Erverdi'nin anlatımıyla (röportaj, 18 Aralık 2017) film, fikren/proje olarak beğenilse de teknik olarak çok tenkit almıştır. Teknik imkânların yetersizliği, filmin eleştirilmesi hususunda önemli bir noktada yer alır.

Dizinin, laboratuvar ve montaj işleri ile birlikte jenerikleri de hazırlayan Sami Şekeroğlu'nun¹⁴, yazılar için belirlediği sarı font renginden ötürü ekranda isimlerin okunmakta zorlanıldığı görülmektedir (bkz. Şekil 8) ancak Ezel Erverdi, iki ay boyunca Şekeroğlu ile zevkli bir çalışması olduğunu, bu dizi film

¹⁴ 1937 doğumlu olan Sami Şekeroğlu, "1985'de Doçent, 1987'de Profesör oldu. 1988-1996 yılları arasında Mimar Sinan Üniversitesi Rektör Yardımcısı, 1996 - 1999 yılları arasında MSÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı olarak görev yaptı. MSÜ Sinema-TV Merkezi bünyesinde ilk Sinema Müzesi'ni kurdu." (kameraarkasi, 2021).

projesini de Şekeroğlu'nun sayesinde bitirebildiğini, diziyi kurtaran kişi olarak kendisini lanse eder (Erverdi, 2018: 291 & 2019: 233).

Ezel Erverdi; “Kamil Renklidere’yi, Lütfi Akad yerine seçme rizikolu bir karardı. Kendisine Ümit Yesin hep yardımcı oldu. Kritik kararları Aytekin Çakmakçı’ya (Görüntü Yönetmeni’ne) bıraktı. *Yalnız Efe* hedeflediğim, arzuladığım bir dizi olmadı. Halkın çoğunluğu beğendi” şeklinde fikirlerini beyan eder (Erverdi, 2022: 362).

Şekil 12. “İşini Bil Başkasına Karışma”, Set Yönetim Planı

Kaynak: Erverdi, 2022, s. 347.

Ödemiş'te çekim için kalınan otelde, bir buçuk metre eninde kahvaltı salonundaki duvara asılan bu şemada, teknik ve oyuncu ekibinin görev ve sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. Bu şemanın düzenleme mimarı Yapım Koordinatörü olan Yaşar Ürük'dür. Ürük, o dönem İzmir Devlet Tiyatrosu'nda çalışmaktadır (Erverdi, 2022: 347). Bu şemaya göre;

Prodüksiyon: Kadir Akyalçın, Mustafa Doğan

Yardımcı Yönetmen: Ümit Yesin

Yönetmen Asistanları: Sema Öztüsün (1.) ve Bilal Kırbaş (2.)

Sanat-Çevre Danışmanı: Oğuz Bora, İsmail Özboyacı, Behiç Galip Yavuz

Kameraman: Ahmet Servidal

Işık: Gürcan Küçükler, Mehmet Uluyol.

Set: İhsan Gedik (Şef), Mehmet İnci, Ertan Tuman

Kostüm Sorumlusu: Bilal Kırbaş

Set İhtiyaçları: Mustafa Doğan, Kadir Akyalçın, Mustafa Duranoğlu

Konaklama, Yemek ve Genel İhtiyaçlar: Zinnur Kavaz, İbrahim Eryılmaz, Mustafa Duranoğlu

Şekil 13. “Yalnız Efe”nin çekimi bitti / 21 Şubat 1987, TV 7

Kaynak: Erverdi, 2022: 357.

Dizi filmin yayınlanmasından yaklaşık altı hafta önce TV7’de yer alan haberde *Yalnız Efe* dizisi hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir. Bu haberde, dizi filmin birinci yönetmeni olan Akad’ın, kanaldan “acil çekilmesi gerekiyor” talimatı ile yapımdan ayrıldığı bilgisinin yanı sıra eski ustanın - Akad’ın- Mustafa Kutlu ile yazdığı senaryonun reji asistanı Kamil Renklidere tarafından filme çekildiği bilgisine yer verilmektedir. “Senaryo o kadar güzel ve kuvvetli ki en deneyimsiz biri bile bu filmi çekebilir deniliyordu” cümlesi de yer alan haberin devamında 44 gün süren çalışmadan sonra çekimi tamamlanan “Yalnız Efe”de başrolleri Melike Zübü ve Erol Tezeren’in yer aldığından bahsedilir.

Şekil 14. “Ömer Seyfettin’in “Yalnız Efe”si ekranda”

Kaynak: Cumhuriyet gazetesi, 2 Nisan 1987: 4.

Cumhuriyet gazetesinin kültür-yaşam haberlerinin yer aldığı dördüncü sayfasında; “Sinemamızın büyük ustası Lutfi Ö. Akad’ın 1975 yılında TV filmi olarak çektiği “Topuz”, “Ferman”, “Pembe İncili Kaftan”, “Diyet” öykülerinin¹⁵ yazarı Ömer Seyfettin’in bir yapıtı daha ekrana geliyor. Üç bölümlük dizi olarak yayımlanacak olan “Yalnız Efe” aslında yönetmenlik yaşamının 40. yılında yine Akad tarafından çekilecekti. TRT “Yalnız Efe”yi 35 günde üç bölümlük dizi olarak istedi. Ancak Akad’a çekim öncesi geçirdiği ameliyat ve sürenin kısıllığı yüzünden görevi bırakınca, bu kez yönetmenliği, dizinin asistanı Kâmil Renklidere’nin üstlendiği bilgisi yer alır. Haberde *Yalnız Efe*’nin, Renklidere’nin ilk yönettiği film olduğundan da bahsedilir.

Adını ilk kez 1978’de katıldığı bir güzellik yarışmasında “Esmer Yüz Güzeli” seçilerek duyuran Melike Zobu, sinemaya geçip “Derviş Bey”, “İsyân”, “Makber”, “Islak Güneş”, “Son Akın” gibi filmlerde oynadığı, 1982-1985 arasında da İstanbul Şehir Tiyatrosu’nda çalıştığı ile alakalı bilgilere de yer verilmektedir.

2 Nisan 1987 Perşembe günü 20:45’te TRT’de yayına giren (Kale, 2015: 87) üç bölümlük dönem dizisinin diğer bölümleri de takip eden haftalarda aynı gün ve saatte yayınlanmıştır (akt. Okumuş 2021: 133).

POST-PRODÜKSİYON AŞAMALARI

Yalnız Efe dizi filminin laboratuvar işlemleri Mimar Sinan Üniversitesi, Sinema Televizyon Enstitüsü’nde gerçekleştirilmiştir. Montaj işlemleri yaklaşık iki ay devam etmiş, dublaj ve seslendirme işlemleri; Yeni Lale stüdyosunda yapılmıştır¹⁶ (Erverdi, 2022: 358).

Şekil 15. *Yalnız Efe* dizi film müziklerinin bant kutusu ve manyetik bantları

Kaynak: Dergâh Yayınları Arşivi.

¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Okumuş, 2021: 109.

¹⁶ O dönemde, filmlerde sesli çekim yapılmadığından; seslendirmeler stüdyolarda gerçekleştirilmektedir (Erverdi, 2022: 358).

Dizi filmin laboratuvar işlemlerinde bazı teknik aksaklıklar görülmüştür. Ezel Erverdi'nin aktarımıyla;

Rahmetli Aytekin Çakmakçı'yı Enstitü'ye davet ettik, gelmeyince mektup yazdım: "... Gri karton kullanmadığımız, çekim planları (aynı sahnelerde dahi) arasında, ışık değerlerinin farklılıkları dolayısıyla sağlıklı renk tashihi ve baskısı yapılamamaktadır. Bu nedenle işler uzamaktadır... Filmin yönetmeniyle düştüğünüz çelişiklerde, yönetmen size teslim olarak, 'inanmadığım bir kareyi dahi çekme' demişti. Kapalı kutudan, kameranızdan değişik ışık değerleri, fulu çekimler nasıl düzeltilecek... Lütfen buraya gelerek, burada işlem yapan kişilere yardımcı olunuz... Saygılarımla". (Erverdi, 2022: 358)

Bu çağrıya/davete, Aytekin Çakmakçı'nın cevap vermediği ve Enstitüye de gelmediği Erverdi tarafından aktarılır. Teknik aksaklıklardan dolayı dizinin tesliminde yapım şirketi TRT'den "uzatma" alır ve bu kararlar dizinin; 2 Nisan 1987'de gösterime gireceği kararı açıklanır. (Erverdi, 2022: 358).

		
<p>Şekil 16. “1. Kanal” Yayın Akışı Kaynak: <i>Hürriyet</i> gazetesi, 2 Nisan 1987, s. 2</p>	<p>Şekil 17. TV Program Listesi (Yalnız <i>Efe</i> 2. Bölüm Yayın Saati, 20:45) Kaynak: <i>Hürriyet</i> gazetesi, 9 Nisan 1987, s. 2</p>	<p>Şekil 18. TV Program Listesi (Yalnız <i>Efe</i> 3. Bölüm Yayın Saati, 20:45) Kaynak: <i>Hürriyet</i> gazetesi, 16 Nisan 1987, s. 2</p>

5 Nisan 1987 *Hürriyet* “Ekran Kuşu” köşesinde, “Pamuk sakallı dede!” başlıklı kısa, eleştirel bir yazı yayımlanır. Bu yazıda pamuktan yapılmış kaş ve sakallarla çocukların bile inanmayacağı bir karakter olarak Devran Dede karakteri eleştirilmektedir. Bunun yanı sıra kameranın küçük ve dar alanlarda acemice yerleştirildiğine dair görüntü yönetimi açısından yer alan eleştirilerle birlikte birçok bilinen ve işinin ehli yönetmenler dururken asistanlık yaparak ismini duyuran bir yönetmenle milyonlar harcanarak ekrana getirilmiş olan dizinin bir acemilik çalışması olduğundan bahsedilir (Erverdi, 2022: 359).

11 Temmuz 1986 tarihinde *Yalnız Efe* isimli üç bölümlük dizi film yapılması için “a ajans” adına düzenlenen sözleşmede TRT kurumu tarafından 110.554.445 lira (+KDV) ödeme yapılacağı belirtilmektedir. Yapım şirketi tarafından teminat mektupları verilmesinin akabinde ilk olarak; 27.636.611 lira “avans” olarak kurumdan alınmış, geriye kalan 82.917.834 lira ise dizi filmin kanala teslim edildikten sonra ödeneceği üzerine anlaşma sağlanmıştır. Teminat mektuplarının 9.271.876 lirası;

Yapım sonunda Ezel Erverdi durumu kendi sözleriyle şu şekilde özetler;

Kârımız 10.689.445 lira oldu. Bunca emeğin karşılığı olmaktan ziyade, işe gönül rahatlığı ile sermaye koyan arkadaşım Tefvik Fikret'e faydalı olamadım.

İlk gördüğünde Metin Erksan "Zarar etmedin inşallah" dedi. Başa baş deyince rahmetli "Tecrübe kazandım, kazancın bu. Tanınmış rejisör diye itimat etmek yerine sözleşme yapacaksın. Bu da tecrübe" dedi (Erverdi, 2022: 362).

SONUÇ

Ezel Erverdi'nin teşebbüsüyle, Ocak 1986 yılında kurulan "a ajans" ile TRT arasında gerçekleşen anlaşma gereğince, 14 Ağustos 1986-31 Ocak 1987 tarihleri arasında çekilmesi ve kanala teslim edilmesi planlanan *Yalnız Efe* dizi film projesi, 1986 sonbaharında İzmir'in Ödemiş ilçesinde çekimleri otuz dört günde, toplam hazırlıkları ile birlikte proje toplamda kırk altı günde tamamlanmış, montaj aşamalarında yaşanan aksaklıklar ve teknik düzeltmelerden ötürü yaklaşık iki ay daha süren bir proje olarak nihayete ermiştir. Bu sebeple kanala teslimi, resmi anlaşma tarihlerinden biraz daha geç sonuçlanmış (Ocak 1987), netice itibarıyla ilk bölüm tarihi olan 2 Nisan 1987 tarihinde yayına girmiştir. Bu tarihi takip eden 9 Nisan ve 16 Nisan tarihli haftalarda da dizinin kalan bölümleri yayınlamıştır.

Ezel Erverdi'nin aktardıkları bakımından düşünüldüğünde, projenin daha ilk kısımlarında yönetmen değişikliği ile idari olarak yaşanan sıkıntılar sebebiyle büyük badireler atlatılan bir yapım projesi olmuştur. Bu çalışmada, dizi film projesinin kanala teslim edilene kadar geçen her aşamada yaşanan idari ve teknik aksaklıkların açıkça aktarıldığı bir yapım hikayesinin iç yüzünün ifade edildiğine şahit olunmaktadır.

Bu projeyi ilgi çekici ve yegâne kılan asıl sebep, konunun girişinde de bahsedildiği üzere; Yeşilçam'ın büyük yönetmenleri arasında yer alan Metin Erksan'ın; Lütfi Ö. Akad ve Halit Refiğ hakkındaki düşünceleri ile Halit Refiğ'in, Metin Erksan hakkındaki düşünceleri bakımından birbirleri hakkında nasıl bir tasavvur ve tavır içinde hareket edildiği anlamında fikir edinilmesine yardımcı olmakta ve bu manada tarihe ışık tutulmaktadır.

Kendisine proje teklif edildiğinde yetmiş bir yaşında olan Lütfi Ö. Akad'ın sıhhatini öne sürerek projeden çekildiği bilinmektedir ancak bunun gerçek sebebinin bu olup olmadığı bilinmemektedir zira daha sonraki senelerde Akad, TRT'ye dört bölüm halinde bir İstanbul belgeseli çektiği bilinmektedir (1990 tarihindeki yapımlar için bkz. IMDb).

Projenin çekim aşamasında elli yedi yaşında olan Metin Erksan'ın, Akad ve Refiğ hakkında yapmış olduğu tespitler ve düşünceler, bu düşüncelerin gerçekleşme şekilleri de ayrıca ele alınması gereken önemli bir detay olarak yer almaktadır.

Dizi ya da sinema filmi anlamında her dönem idari, mali ya da teknik sıkıntılarının yaşandığı ve yaşanabileceği bir sektörde, işi yürütmenin ve vaktinde yetiştirmenin yanı sıra kâr amacı güdülen bu tarz yapımlarda iyi bir hesaplama ile yola çıkılması gerektiği, çalışmada idari, teknik ve malî yönlerden verilen önemli bilgi ve belgeler eşliğinde görülmektedir.

Üç bölüm halinde (50:08, 51:50, 53:24 sürelerinde) TRT'de yayınlanan bu dizi filmin DVD kayıtları üzerinden, konu bütünlüğü bozulmadan, 2017 senesinde yapımcı Ezel Erverdi'nin talebiyle yeniden ele alınan ve ortalama yüz elli beş dakikalık bu projenin, görüntü yönetimi açısından karanlık (genellikle akşam köy sahneleri ve iç mekânlar) ve net olmayan (flu) sahneler çıkarıldığında daha akıcı bir seyir elde edilmişse de, geriye projenin sadece altmış dört dakikalık kısa bir versiyonu ortaya çıkmıştır (Bu versiyonu herhangi bir kanalda ya da platformda yayınlanmamıştır).

Yapımcı Ezel Erverdi Erverdi'nin bu proje öncesinde 1973 yılında, Metin Erksan ve Mustafa Kutlu ile birlikte ön hazırlıklarını tamamladıkları ancak çekimine muvaffak olamadıkları *Medine Müdafası* sinema film çalışması ile İbrahim Tabakoğlu ve Ezel Erverdi'nin ortaklaşa kurdukları Erta Şirketi bünyesinde 18 Ağustos-26 Eylül 1988 tarihleri arasında çekimleri tamamlanan, on iki bölüm olarak yayınlanan *Yusufoçuk* isimli dizi film de mevcuttur.

KAYNAKÇA

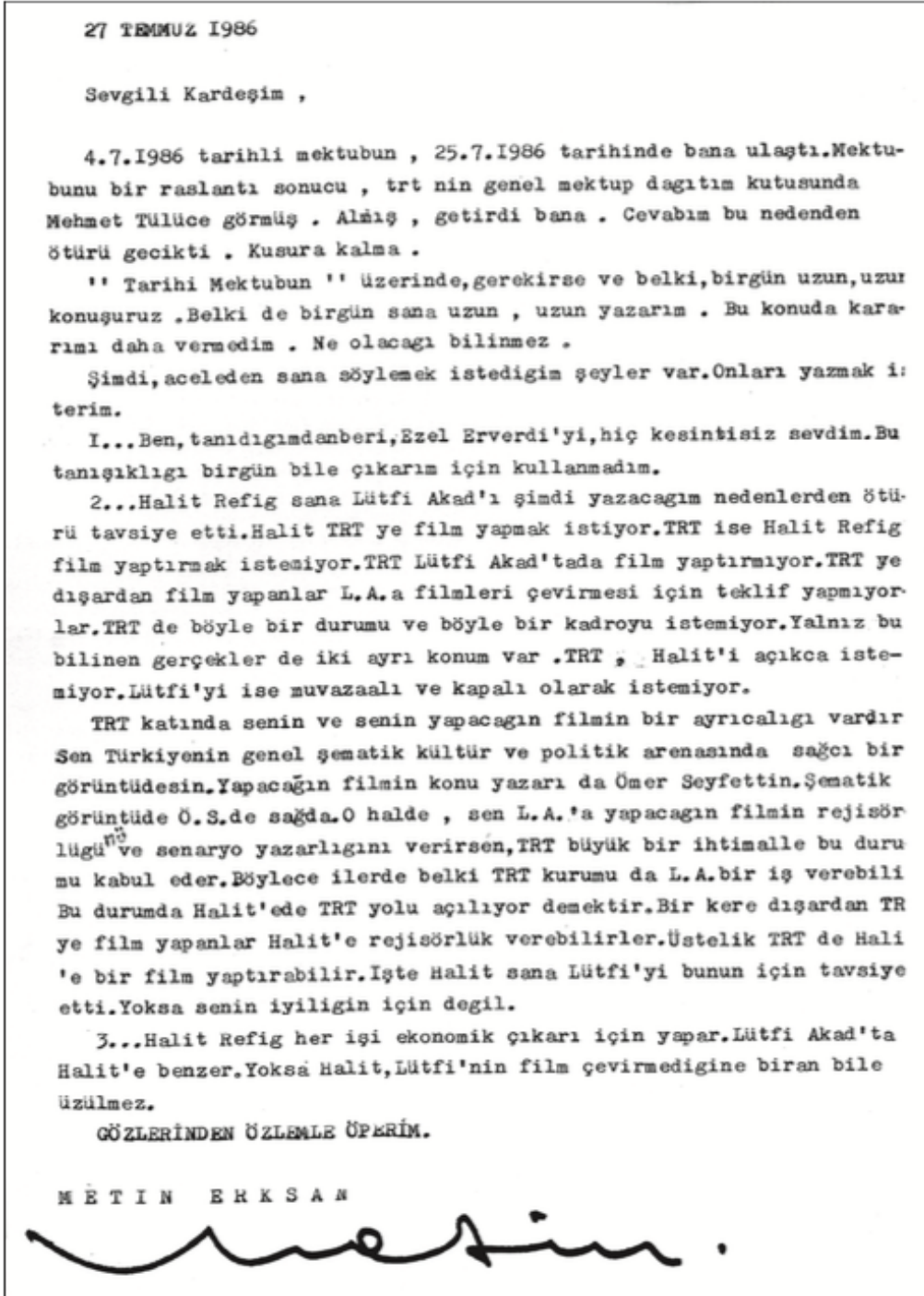
- Kanal Yayın Akışı. (1987, 2 Nisan) *Hürriyet*, s. 2.
- Akad, L. Ö. (2004). *Işıkla Karanlık Arasında*. Türkiye İş Bankası.
- Akad, L. Ö. (2022, 23 Mart). Filmografi, <https://www.imdb.com/name/nm0015037/>
- Çakmakçı, A. (2021, 16 Mayıs). Ödüller, <https://film.iksv.org/tr/onur-odulleri/aytekin-cakmakci>
- Çakmakçı, A. (2022, 6 Mart). Biyografi, <https://www.tsa.org.tr/tr/kisi/kisibio/3388/aytekin-cakmakci>
- Erksan, M. (1972). *Sevmek Zamanı Senaryo Kitabı*. Hareket Yayınları.
- Erverdi, E. (*Yalnız Efe* Dizi Film Yapımı Üzerine Röportaj, 18 Aralık 2017).
- Erverdi, E. (*Yalnız Efe* Dizi Film Yapımı Üzerine Röportaj, 11 Eylül 2020).
- Erverdi, E. (2018). *Nurettin Topçu: Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*. Dergâh Yayınları.
- Erverdi, E. (2019). *Nurettin Topçu: Dünden Kalanlar ve Geleceğe Umutlar*. Dergâh Yayınları.
- Erverdi, E. (2022). *Sabahı Beklemeden*. Dergâh Yayınları.
- Evren, B. (2013). *Öfke ve Tutkunun Yönetmeni Metin Erksan*. Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Gündoğdu, M. (2017). *Metin Erksan 'Kuyu'da Bir Yönetmen*. Cümle Yayıncılık.
- Kale, F. (2015). *TRT Edebiyat Uyarlamaları*. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.
- Kılıç Hristidis, Ş. (2007). *Sinemada Ulusal Tavrı "Halit Refiğ Kitabı"*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Okumuş, M. S. (2021). *Tarihin Televizyonla İhyası: TRT Tarihi ve Dizi Filmler (1974-2020)*. Dergâh Yayınları.
- Ömer Seyfettin'in "Yalnız Efe'si Ekranda. (1987, 2 Nisan). *Cumhuriyet*, s. 4.
- Refiğ, G. (2011). *Sevgili Halit (Halit Refiğ'e Mektuplar)*. Everest Yayınları.
- Refiğ, H. (2013). *Ulusal Sinema Kavgası*. Dergâh Yayınları.
- Refiğ, H. (2015). *Kemal Tahir'le Birlikte*. Dergâh Yayınları.
- Refiğ, H. (2015). *Türk Sinemasının Yorgun Savaşçısı: Halit Refiğ*. (Haz. Ali Can Sekmeç) İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür Daire Başkanlığı, Kültürel Etkinlikler Müdürlüğü Yayınları.
- Serim, Ö. (2007). *Türk Televizyon Tarihi: 1952-2006*. Epsilon Yayınları.
- Şekeroğlu, S. (2021, 16 Mayıs). Biyografi, <http://www.kameraarkasi.org/yonetmenler/samisekeroglu.html>
- Yücel, V. (2014). *Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TV Program Listesi. (1987, 9 Nisan). *Hürriyet*, s. 2.
- TV Program Listesi. (1987, 16 Nisan). *Hürriyet*, s. 2.

EKLER

1985 yılında yayınlanan diziler; *Acımak, Aliş ile Zeynep, Aşı Kampanyası, Bay Alkolü Takdimimdir, Bir Gönül Perdesi, Bir Kadının Günlüğü, Bir Kilo Namus, Bugünün Saraylısı, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu, Dolap Beygiri, Geçmiş Zaman Olur ki, Hasan ile Şirin, Hayırlı Bir Konu, Kanlı Nigar, Kaynanalar, Kırık Hayatlar, Köşe Dönücü, Parkta Bir Sonbahar Günüydü, Parmak Damgası ve Skapen'in Dolapları*'dir (Yücel, 2014: 294).

1986 yılında TRT'de yayınlanan dizi film yapımları; *Acımak, Ahmet Hamdi Tanpınar, Alamanyadan Bir Yar Gelir Bizlere, Altınkuş Musiki Cemiyeti, Bizim Çocuklar, Çalığışu, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu, Duvardaki Kan, Erikçigiller, Gençler, Gönül İşi, Gece'nin Öteki Yüzü, Mardin-Münih Hattı, Olacak O Kadar, Ölümünün 50. Yılında M. A. Ersoy, Perihan Abla, Rol İcabı, Sevgiyi Öğrenen Adam, Sızı, Şüpheli Şemsettin, Tabletten Kasede ve Yarın Artık Bugündür*'dür (akt. Okumuş, 2021: 133).

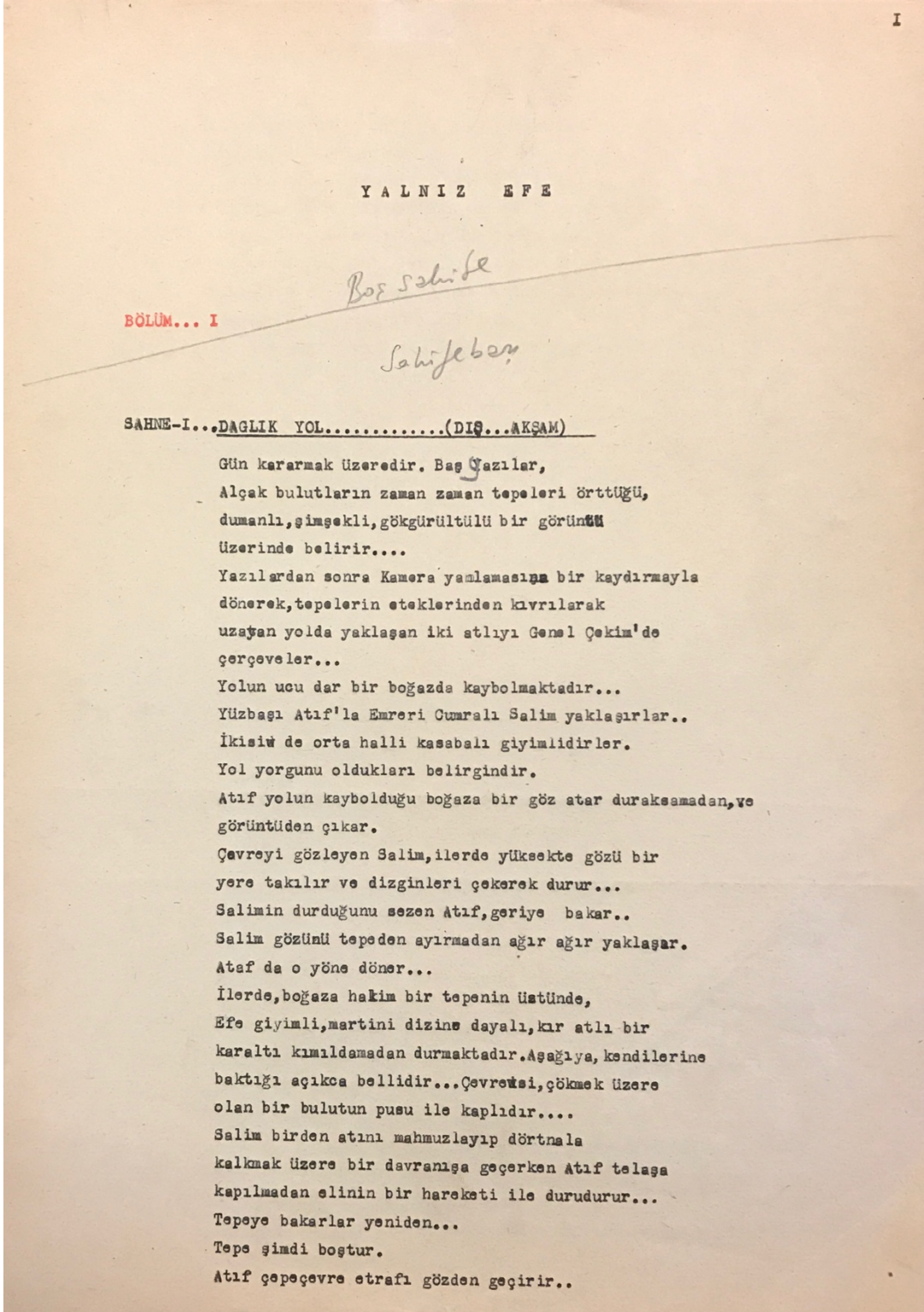
1987 yılında TRT'nin günlük yayını 08:00'de başlayıp 10:45'te bitmekte, 16:25'te tekrar açılıp 23:30'da tekrar sona ermektedir (Serim, 2007: 138). Genel müdürlüğünün son yılında ilk olarak dış yapım şirketlerine birçok yerli drama dizisi siparişi veren Toskay'ın yayınladığı yerli diziler; *Aşkın Gözü Kördür, Ateşten Günler, Baldız ve Bacanak, Belene, Bizi Güldürenler, Büyük Koşu, Eylül, Elif Ana Ayşe Kız, Ferhunde Kalfa, Gecenin Öteki Yüzü, Gönül Dostları, Gönülden Gönüle, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Mesela Muzaffer, Münasebetsiz Muzaffer, Milli Saraylarımız, Saat Sabahın Dokuzu, Yaprak Dökümü, Yeniden Doğmak, Yarın Artık Bugündür, Kurtlar Sofrası, Sabah Saatin Dokuzu, Elif Ana Ayşe Kız, Gönül Dostları, Yalnız Efe, Kavanozdaki Adam, Oscancık ve Gönül İşi*'dir (akt. Okumuş, 2021: 133-134). Görev süresi 21 Mart 1988'de sona eren Toskay'ın (Serim, 2007: 147) yayınladığı son yerli dizi ise *Yaprak Dökümü*'dür (Serim, 2007: 142).

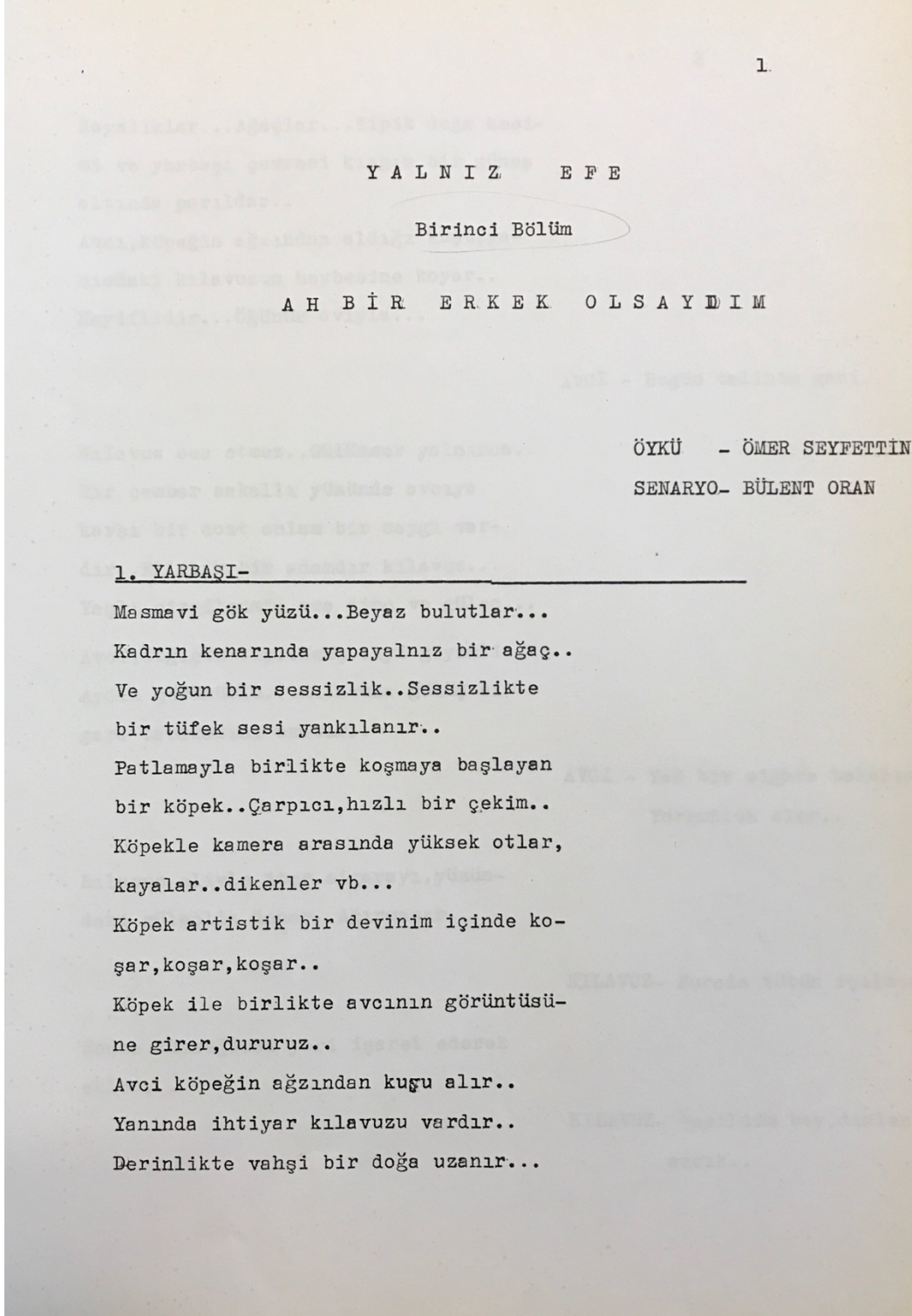
Şekil 20. Metin Erksan'ın 27 Temmuz 1986 tarihinde Ezel Erverdi'ye Gönderdiği Mektubun Aslı

Kaynak: Erverdi, 2022: 342¹⁷.

¹⁷ “Şahsımla ilgili yazdıkları ve tanışıp *Sevmek Zamani* filminin senaryosunu yayımladıktan sonra aramızda hiç eksilmeyen güven ve sevgi bağı oluştu. Lütfi Akad'la ilgili görüşleri hiç değişmedi, ona hiç güven duymadı. Lütfi Akad'tan gördüğüm muamele Metin Bey'i haklı çıkardı. Ona hep “Metin Ağabey” diye hitap ettim” (Erverdi, 2022: 344).

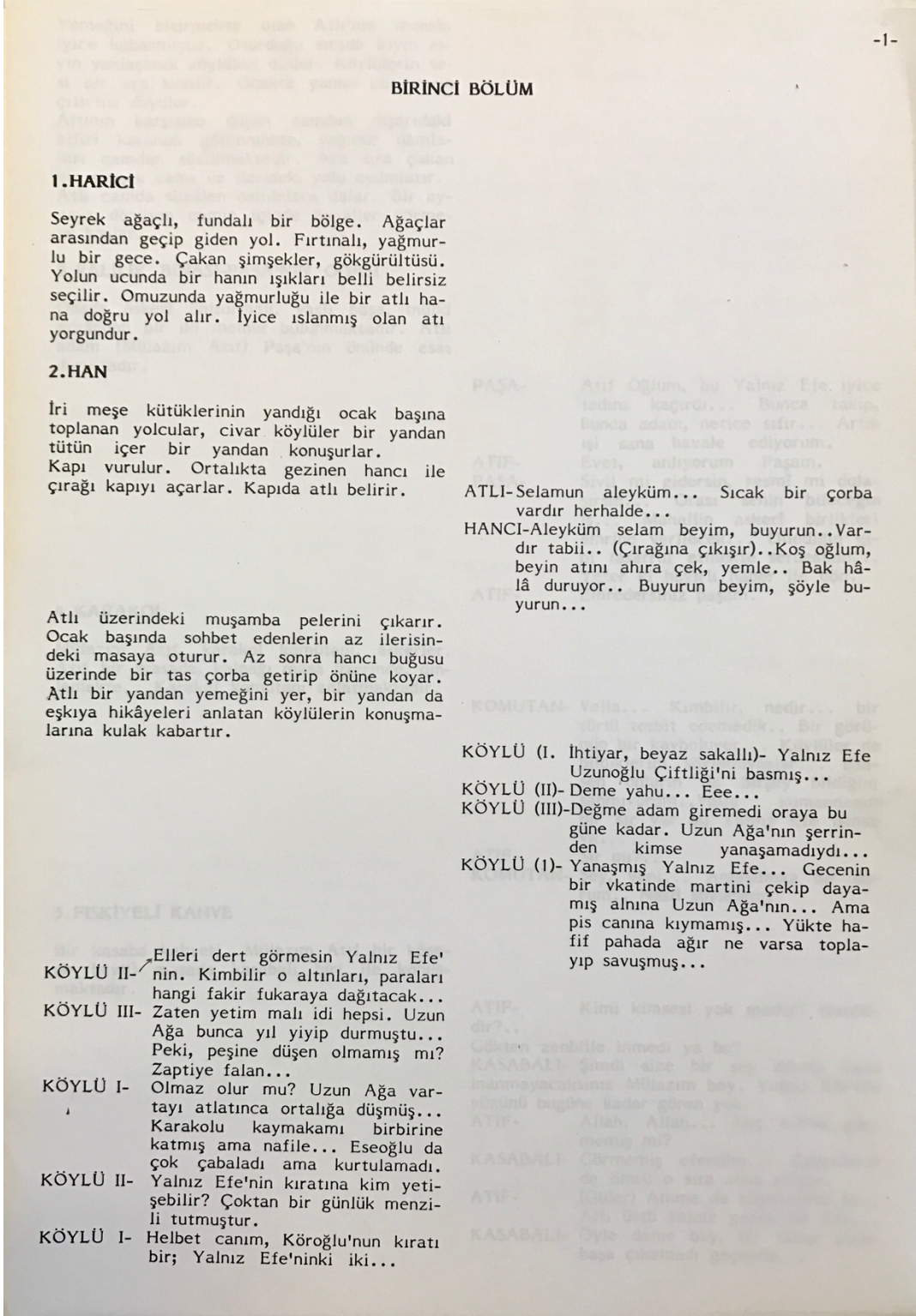

Kaynak: Dergâh Yayınları Arşivi.

Şekil 22. Bülent Oran'ın yazdığı 263 sayfalık *Yalnız Efe* senaryosunun ilk sayfası

Kaynak: Dergâh Yayınları Arşivi.

Şekil 23. Mustafa Kutlu'nun yazdığı 87 sayfalık *Yalnız Efe* senaryosunun ilk sayfası

Kaynak: Dergâh Yayınları Arşivi.